

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΦΗΒΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Από την ποιητική της εφηβείας
στην αναζήτηση της ερμηνείας της

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΜΕΝΗ ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΦΗΒΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Από την ποιητική της εφηβείας
στην αναζήτηση της ερμηνείας της

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΜΕΝΗ ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ - ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΦΗΒΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Από την ποιητική της εφηβείας
στην αναζήτηση της ερμηνείας της

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Οι συγγραφείς έχουν την απόλυτη ευθύνη του ύφους των κειμένων τους.

Εκδόσεις Πατάκη – Θεωρητικές επιστήμες / Για την παιδική λογοτεχνία
Μ. Κανατούλη - Δ. Πολίτης (επιμέλεια), *Σύγχρονη εφηβική λογοτεχνία: Από την ποιητική της εφηβείας στην αναζήτηση της ερμηνείας της*
Διορθώσεις: Ελένη Μπεζέ
Σελιδοποίηση: Μ. Π. Καπένη
Φίλμ - μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση
Copyright © Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη) 2010
Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Μάρτιος 2011
Κ.Ε.Τ. 6812 Κ.Ε.Π. 177/11
ISBN 978-960-16-3556-9

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600 ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚ/ΜΑ: Ν. ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ 122, 563 34 ΘΕΣ/ΝΙΚΗ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> · e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	9
ΜΕΝΗ ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ	
Αναγκαίες διακρίσεις και θεωρητικές/ιστορικές αναζητήσεις της Εφηβικής Λογοτεχνίας	19
ΑΝΤΑ ΚΑΤΣΙΚΗ-ΓΚΙΒΑΛΟΥ	
Η εφηβεία ως λογοτεχνικό θέμα: Φαντασία και πραγματικότητα	31
ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΡΕΡΗΣ	
Το αυτοβιογραφικό στοιχείο και η λειτουργία του στο εφηβικό μυθιστόρημα . . .	39
ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	
Από το μυθιστόρημα εφηβείας σε εκείνα για νεαρούς ενήλικους αναγνώστες και τώρα στα cross-over	50
ΜΑΝΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ	
Η περιπέτεια της ενηλικίωσης. Η διδασκαλία του εφηβικού μυθιστορημάτος στο Γυμνάσιο	57
ΒΕΝΕΤΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΚΕΛΕΠΟΥΡΗ, ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΤΣΑΡΜΠΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΛΕΝΗ ΧΟΝΤΟΛΙΔΟΥ	
Αλληλεπίδραση μεταξύ νέων αναγνωστών και εφηβικών μυθιστορημάτων	70
ΑΛΚΗΣΤΗ ΧΡΟΝΑΚΗ	
Εφηβικά βιβλία για το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και το ναζισμό: Όροι πρόσληψης και διαχείρισης του ιστορικού υλικού για νεαρούς ενήλικους . . .	88
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΖΕΡΒΟΥ	
Η λογοτεχνία δεύτερης γενιάς μεταναστών του Μαγκρέμπ στη Γαλλία. Ο Azouz Begag και η «littérature beur»	109
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΑΛΑΓΙΑΝΝΗ	
Εξωτισμός και ιθαγένεια στην πεζογραφία της Λίτσας Ψαραντή	121
ΕΛΠΙΝΙΚΗ ΝΙΚΟΛΟΥΔΑΚΗ-ΣΟΥΡΗ	
Ανήσυχη εφηβεία vs. ενήλικη εξουσία: Η «κατάθεση» του Ρόμπερτ Κόρμιερ . . .	133
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ	

Ο έφηβος / η έφηβη σε μυθιστορήματα του Μέλβιν Μπέριτζες	155
ΓΙΑΝΝΗΣ Σ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ	
Μύηση και απελευθέρωση στο εφηβικό μυθιστόρημα: Ο Δομίνικος του Μάνου Κοντολέοντος	175
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ν. ΑΚΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ	
Νεανική Λογοτεχνία και δευτεροπρόσωπη αφήγηση	189
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΑΚΗΣ	
Το εφηβικό μυθιστόρημα στην ηλεκτρονική εποχή	207
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΓΙΑΝΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΛΙΤΑ ΦΩΚΙΑΛΗ	
Η γλώσσα των εφήβων στο σύγχρονο ελληνικό εφηβικό μυθιστόρημα	226
ΤΑΣΟΥΛΑ ΤΣΙΛΙΜΕΝΗ, ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΝΑΟΥ	
Κοιτιστικά εφηβικά μυθιστορήματα: Η ροζ πλευρά της εφηβείας	239
ΣΟΥΛΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ	
Το σώμα ως τόπος ρεαλιστικός και συμβολικός στην Εφηβική Λογοτεχνία	258
ΜΕΝΗ ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ	
Ομοφυλοφιλική ταυτότητα και Εφηβική Λογοτεχνία	271
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Η. ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΟΥ	
Περιθωριακοί χαρακτήρες στη σύγχρονη ελληνική Εφηβική Λογοτεχνία	291
ΣΟΦΙΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ	
Βιογραφικά σημειώματα συντελεστών	317

Εισαγωγή

ΜΕΝΗ ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ - ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Αν και η κατάκτηση της λογοτεχνικής παραγωγής με βάση διαφορετικές ηλικιακές κατηγορίες διεγείρει συχνά τον προβληματισμό ή ενεργοποιεί τις αμφιβολίες για τα αισθητικά κριτήρια που υιοθετούνται και τα ποιοτικά αποτελέσματα που επιτυγχάνονται, αντικατοπτρίζει σίγουρα μια δεδομένη εκδοτική πραγματικότητα και προκαλεί αναπόφευκτα διαφοροποιημένες αναγνωστικές/ερμηνευτικές προσεγγίσεις. Η σύγχρονη θεωρητική και ερμηνευτική αντιμετώπιση των λογοτεχνικών κειμένων αναφορικά με τους αναγνώστες τους, εκτός από το ότι διεκδικεί επιστημονική εγκυρότητα, οδηγεί σταδιακά και σε μια αποδεκτή διάκριση της Λογοτεχνίας, γενικά, σε επιμέρους «λογοτεχνίες», όπως είναι η Λογοτεχνία για Παιδιά ή η Λογοτεχνία που απευθύνεται μόνο στους ενήλικους. Σε αυτές προστίθεται πλέον ως ξεχωριστή κατηγορία –τόσο στο χώρο της εκδοτικής δραστηριότητας όσο και στο πεδίο της επιστημονικής θεώρησής της– αυτή που προσδιορίζουμε ως «Εφηβική Λογοτεχνία» ή «Λογοτεχνία για Εφήβους».

Το γεγονός, ωστόσο, ότι στην Ελλάδα μια τέτοια θεωρητική διάκριση και ποιοτική διαφοροποίηση δεν έχει καταστεί ακόμη εμφανής και άμεσα αναγνωρίσιμη πραγματικότητα –στο βαθμό, τουλάχιστον, που θα περίμενε κανείς– δε συνάδει με τη διεθνή πραγματικότητα. Στην Ευρώπη και στην Αμερική, κυρίως, η καθιέρωση της Εφηβικής Λογοτεχνίας μέσα από αυτοτελείς εκδοτικές σειρές, αυτοτελείς μελέτες και περιοδικά επιστημονικής έρευνας, καθώς και μέσα από αντίστοιχα πανεπιστημιακά μαθήματα, αποδεικνύει το ενδιαφέρον που αποκτά ολοένα και περισσότερο στην πανεπιστημιακή, στην εκδοτική και στη συγγραφική κοινότητα.

Με πρωτοποριακές για την εποχή τους δημοσιεύσεις, όπως: το βιβλίο των Alice Pace Nilsen και Kenneth Donelson, *Literature for Today's Young Adults* (Harper Collins College Publishers, 1993), η πολύ μεστή για τις ιδεολογικές και ψυχοκοινωνικές της επισημάνσεις μελέτη της Roberta Seelinger Trites για την εφηβική λογοτεχνία στη μεταμοντέρνα εποχή, *Disturbing the Universe: Power and Repression in Adolescent Literature* (University of Iowa Press, 2000),

και περιοδικά ειδικά επικεντρωμένα στην Εφηβική Λογοτεχνία, όπως: το *The ALAN Review* ή το *The New Advocate*, έχουν προχωρήσει σε βάθος η μελέτη και η έρευνα της λογοτεχνικής παραγωγής για τους εφήβους.

Η ενασχόληση των Ελλήνων ερευνητών με την Εφηβική Λογοτεχνία χαρακτηρίζεται μέχρι τώρα σποραδική και μη συστηματική, αφού περιορίζεται, ως επί το πλείστον, σε μια οριοθετημένη μελέτη ενός ή δύο λογοτεχνικών έργων (στο πλαίσιο της εργογραφικής θεώρησης ενός συγγραφέα που γράφει για παιδιά), τα οποία συμβαίνει να διαθέτουν χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν περισσότερο σε εφήβους. Αν εξαιρέσει κανείς κάποιες ελάχιστες, είναι αλήθεια, μεταπτυχιακές εργασίες και διδακτορικές διατριβές που έχουν εκπονηθεί κατά κανόνα στα Παιδαγωγικά Τμήματα της χώρας μας, δεν έχει παρουσιαστεί μια συνολική μελέτη της Εφηβικής Λογοτεχνίας και δεν έχει αρθρωθεί μια συνθετική θεωρία που να την (υπο)στηρίζει μέχρι σήμερα. Το καινοτόμο εγχείρημα των Εκδόσεων Πατάκη, με καθοριστικό το συμβουλευτικό ρόλο του συγγραφέα Μάνου Κοντολέων, να ιδρύσουν την αυτοτελή σειρά «Παρουσίες» με μεταφρασμένα και ελληνικά βιβλία αποκλειστικά για εφήβους αναγνώστες, δυστυχώς, δεν είχε την αναμενόμενη (εκδοτική) συνέχεια και δεν εξασφάλισε την ανάλογη προσοχή των ερευνητών και των πανεπιστημιακών μελετητών.¹

Το κενό αυτό προσπαθήσαμε να καλύψουμε, δίνοντας τουλάχιστον το έναυσμα για περαιτέρω έρευνα, με το συνέδριο «Σύγχρονη εφηβική λογοτεχνία», που ανέλαβε να οργανώσει το Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Τ.Ε.Π.Α.Ε.), το Μάιο του 2009. Είναι προφανές ότι η προβληματική η οποία θα αναπτυσσόταν σε ένα τέτοιο συνέδριο θα έπρεπε πρώτα να αντιμετωπίζει καίρια ζητήματα που έχουν σχέση με το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου «Εφηβική Λογοτεχνία», με τις αποσαφηνίσεις παρεμφερών όρων που θεωρούνται ταυτόσημοι ή συγχέονται με την Εφηβική Λογοτεχνία, καθώς και με οριοθετήσεις που προβάλλουν την ηλικιακή φάση των αναγνωστών προς τους οποίους απευθύνεται. Παράλληλα, στη γενικότερης κατεύθυνσης θεματική αυτή, προστίθενται και άλλες, περισσότερο επικεντρωμένες σε ιδιαίτερες πτυχές ή αφηγηματικές τεχνικές που αναπτύσσονται και υιοθετούνται σε μεμονωμένα έργα ή συγγραφείς που εγγράφονται στο χώρο της Εφηβικής Λογοτεχνίας, σε γλωσσικούς ιδιολέκτους που μορφοποιούνται στο εσωτερικό της και συγκροτούν την ιδιαιτερότητά της ως σώματος κειμένων.

Τα ζητήματα που αναφέρονται κατά τη μελέτη της Εφηβικής Λογοτεχνίας

1. Το ίδιο ισχύει και για κάποιες άλλες εκδοτικές σειρές λογοτεχνικών βιβλίων για εφήβους, όπως είναι «Οι αναγνωστικές πτήσεις» (Εκδόσεις Παπαδόπουλος) ή «Οι Γέφυρες» (Εκδόσεις Καστανιώτη).

έχουν ασφαλώς την αφετηρία τους στο κατά πόσο η εφηβική ηλικία συνιστά μια ξεχωριστή ηλικιακή φάση ή, απλώς, ένα είδος μετάβασης στην ενήλικη ζωή. Κατ' επέκταση, η Λογοτεχνία που απευθύνεται στους εφήβους μπορεί να ονομάζεται Εφηβική, αλλά είναι και «μια λογοτεχνία για νεαρούς ενήλικους». Το μυθιστόρημα, ως το κυρίαρχο είδος στη λογοτεχνική αυτή παραγωγή, μπορεί άλλοτε να είναι ένα «Bildungsroman» (μυθιστόρημα διάπλασης και ωρίμασης που καλύπτει μια ευρύτερη ηλικιακή γκάμα από την παιδική ηλικία μέχρι και την ενηλικίωση), άλλοτε «Erziehungsroman» (μυθιστόρημα αγωγής), άλλοτε «Entwicklungsroman» (μυθιστόρημα εξέλιξης), άλλοτε «μυθιστόρημα εφηβείας», με εμφανή όμως την πρόθεση να οδηγήσει σε λύση προβλημάτων που βιώνει ο έφηβος, και άλλοτε πάλι μπορεί να φτάσει να γίνει «problem novel» (μυθιστόρημα προβλημάτων), με μια πολύ πιο άμεσα διδακτική και παιδαγωγική χρησιμότητα.

Οι λεπτές αποχρώσεις που υποβάλλουν τις κατηγοριοποιήσεις του εφηβικού μυθιστορήματος απασχολούν την Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου στη μελέτη της: «Αναγκαίες διακρίσεις και θεωρητικές/ιστορικές αναζητήσεις της Εφηβικής Λογοτεχνίας». Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εφηβείας – ο αυτοπροσδιορισμός του εφήβου με την αναζήτηση της ταυτότητάς του, του εγώ του, μαζί με την αμφισβήτηση και την τάση ανατροπής του κοινωνικά αποδεκτού, η γνωριμία με το σώμα του, ο έρωτας και γενικότερα η σχέση του με το άλλο ή το ίδιο φύλο, η τάση για απομόνωση, η ανεξαρτητοποίηση από το οικογενειακό περιβάλλον, οι ιδεολογικές και φιλοσοφικές αναζητήσεις για τον άνθρωπο και τη ζωή, η αυτοκαταστροφική διάθεση, η αίσθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης και υπευθυνότητας – αποτελούν τα γνωρίσματα των μυθιστορηματικών χαρακτήρων του σύγχρονου εφηβικού μυθιστορήματος, όπως επισημαίνεται εύστοχα στη συγκεκριμένη μελέτη.

Θεωρώντας ότι το «Bildungsroman» προηγείται χρονικά και αντιπροσωπεύει, μάλλον, μια ρομαντική φάση εξέλιξης του μυθιστορήματος, το εφηβικό μυθιστόρημα λειτουργεί ουσιαστικά ως μια αφήγηση μετάβασης του ατόμου σε μια ενήλικη ζωή αυτονομίας και αυτοπροσδιορισμού. Στο μοντερνισμό η ωριμότητα (και οι συναφείς αφηγήσεις) παίρνουν τη μορφή μάλλον μιας συνειδητής απόρριψης της κοινωνίας, συνιστούν περισσότερο ένα διαχωρισμό, μια απομάκρυνση και όχι μια μετάβαση. Στη μεταμοντέρνα εποχή, ωστόσο, και στις αφηγήσεις περί ωρίμασης διαφαίνεται ένας κνισμός, αναφορικά με τη μεταμορφωτική δύναμη της ωριμότητας, ενώ το λογοτεχνικό υποκείμενο μάλλον προσιμά να αποδεχθεί το ισχύον πολιτισμικό καθεστώς και να μη συμβάλει σε μια αφήγηση μετάβασης ή διαχωρισμού. Με αυτή την έννοια, το σύγχρονο εφηβικό μυθιστόρημα επιδιώκει περισσότερο «να διδάξει», να καθοδηγήσει τους εφήβους πώς να υπάρχουν μέσα στους και μέσα από τους θεσμούς

της καπιταλιστικής κοινωνίας, οι οποίοι και προσδιορίζουν αναπόφευκτα την ύπαρξη των σημερινών νεαρών ατόμων.²

Αυτές οι αφηγήσεις για τα νεαρά άτομα, ανεξάρτητα από την εποχή με την οποία συνδέονται, αφήνουν να διαφανούν βαθύτερες ψυχικές διεργασίες και ανάγκες των εφήβων. Ο Γιώργος Φρέρης, στη μελέτη του: «Η εφηβεία ως λογοτεχνικό θέμα: Φαντασία και πραγματικότητα», επικεντρώνεται στη συνειδητοποίηση του συμβολικού θανάτου της παιδικής ηλικίας από τους εφήβους και στην αδυναμία τους να ενταχθούν στον κόσμο των ενηλίκων. Αυτή η αδυναμία συνιστά μια ποικιλόμορφη κρίση και αποτυπώνεται ως «διαταραχή» στο σύγχρονο ευρωπαϊκό εφηβικό μυθιστόρημα: άλλοτε ως ουτοπική ιδέα και άλλοτε ως πραγματική αντιμετώπιση στην περίοδο της εφηβείας αλλά και στη μετέπειτα κοινωνική συμπεριφορά του ενηλίκου. Σε αυτή τη λογοτεχνική μορφή της εφηβείας, ως αποτέλεσμα της φαντασίας ή της πραγματικότητας, ο έρωτας παραμένει ο πιο καθοριστικός παράγοντας μύησης για το μυθιστόρημα που στοχεύει στους εφήβους.

Από την πλευρά της θεωρίας, καθώς διεισδύουμε στην ψυχή του «λογοτεχνικού» εφήβου, ιδιαίτερη σημασία αποκτά ο τρόπος με τον οποίο αυτή αποκαλύπτεται μέσα από τις αυτοβιογραφικές αφηγήσεις, κάτι που αναπτύσσει η Διαμάντη Αναγνωστοπούλου στη μελέτη της με τίτλο: «Το αυτοβιογραφικό στοιχείο και η λειτουργία του στο εφηβικό μυθιστόρημα». Και η Αναγνωστοπούλου εντοπίζει δύο κόσμους, τον πραγματικό-αναφορικό και το φανταστικό-μυθοπλαστικό, οι οποίοι αντιστοιχούν στις δύο όψεις της ζωής, στην πραγματική και στη φανταστική. Το πραγματικό-αναφορικό είναι διαρκώς εν δυνάμει μέσα στο φανταστικό της μυθοπλασίας, όπως άλλωστε είναι στο μικρό παιδί εν δυνάμει εντός του, προτού γίνει ουσιαστικό και απόλυτο πραγματικό. Αυτό το δίπολο μετουσιώνεται σε διηγήσεις-μαρτυρίες, γραφές της εσωτερικότητας και του εγώ, εστίαση στον ήρωα ή στην ηρωίδα (η ατομική μοίρα των οποίων χρησιμεύει ως μάθημα και λειτουργεί παραδειγματικά για τον αναγνώστη), αφηγηματικές στρατηγικές που αποβλέπουν στο να συγκινήσουν τον επιφυλακτικό έφηβο αναγνώστη και να επισύρουν την προσοχή του στο κείμενο. Η αυτοβιογραφική αφήγηση συνιστά μια μορφή επικοινωνίας και, παρά το ότι αποτελεί ψευδαίσθηση πως πρόκειται για άμεση επικοινωνία, μπορεί να αξιοποιηθεί εποικοδομητικά από τους έφηβους μαθητές, καθώς τους βοηθά στην ανάδειξη και στον επαναφωτισμό και των δικών τους εμπειριών.

Ο Μάνος Κοντολέων με την εισήγησή του, «Από το μυθιστόρημα εφηβείας

2. Τις διαπιστώσεις αυτές διατυπώνει η Roberta Seelinger Trites στο βιβλίο της: *Disturbing the Universe: Power and Repression in Adolescent Literature* (Αιόβα: University of Iowa Press, 2000), 18-19.

σε εκείνα για νεαρούς ενήλικους αναγνώστες και τώρα στα cross-over», προβληματίζεται ως δημιουργός, αλλά και ως διευθύνων εκδοτικής λογοτεχνικής σειράς για εφήβους, για την πορεία και την εξέλιξη του εφηβικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα. Οι διαπιστώσεις του έχουν αφετηρία το γεγονός ότι τα ελληνικά μυθιστορήματα εφηβείας ποτέ δεν αποτέλεσαν ένα διακριτό είδος στην ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Κατά συνέπεια, τα μυθιστορήματα για νεαρούς ενήλικους αναγνώστες γράφονται από ελάχιστους Έλληνες συγγραφείς και, προς το παρόν τουλάχιστον, εξετάζονται μέσα στα ασαφή πλαίσια της Λογοτεχνίας για μεγάλα Παιδιά ή Εφήβους, ενώ δεν αναγνωρίζονται σε μια Ιστορία Λογοτεχνίας ως συνεχιστές των παλαιότερων «μυθιστορημάτων εφηβείας». Τέλος, μυθιστορήματα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «cross-over», μυθιστορήματα με τεχνικές αφήγησης που ενοποιούν διαφορετικές ηλικιακά ομάδες, δεν έχουν γραφτεί ακόμη στην Ελλάδα.

Οι εισηγήσεις της Βενετίας Αποστολίδου και της Άλκηστης Χρονάκη ανιχνεύουν τους τρόπους με τους οποίους συνδέονται τα εφηβικά μυθιστορήματα στην πράξη, και μάλιστα στη διδακτική πράξη, με το αναγνωστικό τους κοινό. Η Αποστολίδου (μαζί με τη Μαρία Κελεπούρη, την Αντιγόνη Τσαρμποπούλου και την Ελένη Χοντολίδου), με τη μελέτη: «Η περιπέτεια της ενηλικίωσης. Η διδασκαλία του εφηβικού μυθιστορήματος στο Γυμνάσιο», παρουσιάζει μια πρόταση διδασκαλίας της Εφηβικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο με αποδέκτες μουσουλμάνους μαθητές της Θράκης. Οι βασικές επιδιώξεις της πρότασης αυτής είναι: να ενισχυθούν οι έφηβοι μαθητές στην πορεία τους προς την ενηλικίωση και κατά τη διαδικασία συγκρότησης της ταυτότητάς τους, ώστε να καλλιεργήσουν την αυτοσυνειδησία τους μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα και να αντιληφθούν την ιστορικότητα των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν μέσα από τη σύγκριση με πορτρέτα εφήβων άλλων εποχών και άλλων πολιτισμών. Τέλος, καθώς η κατηγορία «έφηβοι μαθητές» δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως ομοιογενής, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές διαφορές που προσδιορίζουν την εφηβική ταυτότητα και κάθε παρόμοια διδακτική ενότητα αναγκαστικά να συνυπολογίζει τα προβλήματα και τις δυνατότητες των μαθητών στους οποίους απευθύνεται.

Η Χρονάκη με τη δική της εισήγηση, «Αλληλεπίδραση μεταξύ νέων αναγνωστών και εφηβικών μυθιστορημάτων», διαχειρίζεται το είδος της ανταπόκρισης πραγματικών εφήβων αναγνωστών στα λογοτεχνικά κείμενα και εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους οι έφηβοι αποδίδουν νόημα στα κείμενα που διαβάζουν. Οι έφηβες αναγνώστριες που συμμετείχαν τελικά στην έρευνα, έχοντας διαβάσει επιλεγμένα εφηβικά μυθιστορήματα και συζητώντας γι' αυτά, συγκροτούν την ερμηνεία τους. Παράλληλα, όμως, καθώς εμπλέκουν και τις δικές τους εμπειρίες και αποκαλύπτουν τον εαυτό τους, αποκτούν καλύτερη

επίγνωση του εαυτού τους, βρίσκοντας αντιστοιχίες με τους ήρωες. Τα δεδομένα, λοιπόν, της σχέσης έφηβου αναγνώστη και μυθιστορήματος μπορούν να συμβάλουν θετικά στον προβληματισμό για τη διδακτική των λογοτεχνικών κειμένων, τόσο σε επίπεδο μεθοδολογίας όσο και σε επίπεδο επιλογής των βιβλίων.

Το πώς παρουσιάζεται το ανοίκειο, το εξωτικό, ο διαφορετικός ή ο «άλλος» στην Εφηβική Λογοτεχνία και το πώς, κατ' επέκταση, προσλαμβάνεται από τους έφηβους αναγνώστες αποτελεί μια άλλη θεματική. Για την Αλεξάνδρα Ζερβού, στην εισήγησή της: «Εφηβικά βιβλία για το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και το ναζισμό: Όροι πρόσληψης και διαχείρισης του ιστορικού υλικού για νεαρούς ενήλικους», έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ο τρόπος με τον οποίο επιχειρείται η αναδίφηση της νεότερης ιστορίας και ειδικότερα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στη σύγχρονη Λογοτεχνία για Εφήβους. Καίρια ζητήματα που εξετάζονται εδώ είναι η προβολή της πλευράς των ηττημένων και η διάθεση επανεκτίμησης προσώπων και γεγονότων. Μέσα στο πλαίσιο αυτό προβάλλουν ερωτήματα σε σχέση με τη διαχείριση της ιστορικότητας για χάρη των νεαρών ενήλικων, τα οποία κινούνται προς δύο ακραίες επιλογές: προς την αγιοποίηση των θυμάτων και τη σχέση με τη στάση του «ρελατιβισμού» ή προς την καθημερινή εξοικείωση με το κακό.

Η μελέτη της Βασιλικής Λαλαγιάννη, με τίτλο: «Η λογοτεχνία δεύτερης γενιάς μεταναστών του Μαγκρέμπ στη Γαλλία. Ο Azouz Begag και η "littérature beur"», μας μεταφέρει στον κόσμο του «άλλου», στη «λογοτεχνία beur». Πρόκειται για μια λογοτεχνία της αμφισβήτησης και της διεκδίκησης Γάλλων συγγραφέων, των οποίων οι γονείς είναι μετανάστες στη Γαλλία από τις χώρες του Μαγκρέμπ, μια λογοτεχνία που αποτυπώνει τις ανυπέρβλητες δυσκολίες των μεταναστών και των παιδιών τους να προσαρμοστούν στη γαλλική κοινωνία, με όλα τα προβλήματα ταυτότητας που απορρέουν από αυτό: οι νέοι δεύτερης γενιάς μεταναστών κινούνται ανάμεσα σε δύο αντίθετους χώρους, τόσο σε επίπεδο πολιτισμικό όσο και σε επίπεδο γλωσσικό, θρησκευτικό και αξιολογικό. Τα μυθιστορήματα για νέους των συγγραφέων «beur» αναφέρονται, βέβαια, στο χάσμα των γενεών, δηλαδή στην εξέγερση των νέων ενάντια στους παραδοσιακούς μουσουλμάνους γονείς τους και ενάντια στη γαλλική κοινωνία: ασχολούνται, όμως, εκτενώς με την οικονομική και «ταυτοτική» σύγχυση του κάθε μετανάστη, και ιδιαίτερα του νεαρού μετανάστη, που πολεμά την περιθωριοποίηση και την απόρριψη, αλλά δεν ενδίδει στην ισοπεδωτική ένταξη.

Η Ελληνίκη Νικολουδάκη-Σουρή, στην εισήγησή της με τίτλο: «Εξωτισμός και ιθαγένεια στην πεζογραφία της Λίτσας Ψαραύτη», επικεντρώνεται στα έργα της Λίτσας Ψαραύτη για εφήβους, για να διαπιστώσει ότι το δίπολο «ιθαγένεια vs. εξωτισμός» παίρνει τη μορφή μιας εκτεταμένης μετωνυμίας ιστορικών αναμετρήσεων, πολιτισμικών συγκρίσεων και μυστηρίου, όπου ο ήρωας

δοκιμάζεται και διαμορφώνεται. Ο διαφορετικός «άλλος», ο ιστορικά «άλλος», ο ιθαγενής, μπορούν ίσως να λειτουργήσουν ως καθρέφτης, όπου ο νέος βλέπει τη δική του περιπέτεια ή την περιπέτεια μιας οποιασδήποτε άλλης γενιάς. Τέτοια μυθιστορήματα αντιστέκονται στην πολιτική της ομοιομορφίας και διευρύνουν, αναμφίβολα, τις γνώσεις της ιστορίας και της γεωγραφίας που αποκτούν οι έφηβοι στο σχολείο, υπενθυμίζοντάς τους τη δραματική ιστορία της «υδρογείου που είναι φτιαγμένη από κατακτήσεις και ήττες, αποικισμούς και ανακαλύψεις των άλλων».

Στο έργο τριών άλλων σημαντικών συγγραφέων Εφηβικής Λογοτεχνίας αναφέρονται και οι εισηγήσεις των: Δημήτρη Πολίτη, Γιάννη Παπαδάτου και Αλέξανδρου Ακριτόπουλου. Ο Δημήτρης Πολίτης, στη μελέτη του με τίτλο: «Ανήσυχη εφηβεία vs. ενήλικη εξουσία: Η “κατάθεση” του Ρόμπερτ Κόρμιερ», επισημαίνει τα κύρια προσδιοριστικά στοιχεία του έργου ενός Αμερικανού συγγραφέα που για πολλούς είναι ο εμπνευστής, ο «πατέρας» του σύγχρονου εφηβικού μυθιστορήματος: τολμηρή θεματική των έργων του (ανήσυχη εφηβεία, διεφθαρμένη εξουσία, προδοσία, ενοχές, παράνοια, φόβος, ψυχώσεις κ.ά.), μερική απομάκρυνση από τις διαπροσωπικές σχέσεις ή τις ατομικές αναζητήσεις των ηρώων του, επίμονη εστίαση/εμβάθυνση στην επενέργεια των εξωτερικών καταστάσεων και των δυνάμεων που τους πιέζουν και τους ελέγχουν, ιδιαίτερα σύνθετες και διαδραστικές μυθοπλαστικές αφηγήσεις, κινηματογραφικές σχεδόν πρακτικές διαλόγου. Όλα αυτά τα στοιχεία, σε συνδυασμό με την ευαισθησία και το ρεαλισμό, καθώς και με την αναγνώριση της σκοτεινής πλευράς της ζωής, προσδιορίζουν την ιδιαίτερη ποιητική του Κόρμιερ και εξυπηρετούν, τελικά, τους βαθύτερους στόχους του: να προβάλλει την ανήσυχη φύση και τα προβλήματα της εφηβείας, να ενισχύσει την αυτοεκτίμηση και την πρωτοβουλία των (έφηβων) ηρώων/αναγνωστών του, να ενεργοποιήσει την (εγγενή) τάση της ανεξαρτησίας και της αυτοτέλειάς τους απέναντι στους ενήλικους φορείς της εξουσίας.

Ο Γιάννης Παπαδάτος περιηγείται τον κόσμο του Βρετανού συγγραφέα Μέλβιν Μπέρτζες με την εισήγησή του: «Ο έφηβος/η έφηβη σε μυθιστορήματα του Μέλβιν Μπέρτζες». Πιο συγκεκριμένα, εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους αποτυπώνονται μυθοπλαστικά η στάση των θεσμών και των ομάδων απέναντι στον έφηβο, καθώς και οι αντιθέσεις-συγκρούσεις του εφήβου απέναντι στον εαυτό του, στα άτομα και στην κοινωνία. Ο έφηβος ήρωας/ηρωίδα του Μπέρτζες είναι ένας τραγικός ήρωας, ο οποίος υπερβαίνει τα προδιαγεγραμμένα σύνορα και τα κατασκευασμένα στερεότυπα, για να αποδειχτεί ότι δρα ηθελημένα εν μέσω «αυθεντικών αξιών», προκειμένου να ανασκευάσει τα πλαίσια της κοινωνίας και να αναδείξει τα θνησιγενή κενά της, υψώνοντας ταυτόχρονα στους ώμους του τη μοίρα μιας κοινότητας.

Στην εισήγησή του, «Μύηση και απελευθέρωση στο εφηβικό μυθιστόρημα: Ο *Δομήνικος* του Μάνου Κοντολέοντος», ο Αλέξανδρος Ακριτόπουλος μας θυμίζει ότι το εφηβικό μυθιστόρημα, παρά το ρεαλισμό των προβλημάτων που παρουσιάζει, κινείται σε πλαίσιο και αφηγηματικές τεχνικές που προβάλλουν και το μη πραγματικό. Με αφορμή το μυθιστόρημα *Δομήνικος* του Μάνου Κοντολέοντος, περιγράφει πώς ο συγγραφέας μνει τον ήρωά του στη ζωή, μέσα από την εξιστόρηση των περιπετειών ενός νέου έφηβου και κυρίως της τραυματικής εμπειρίας της αρρώστιας του πατέρα του. Το φανταστικό ταξίδι με το οποίο ο ήρωας φτάνει να επιτύχει την αυτοσυνειδησία οδηγεί τον Ακριτόπουλο στην παρουσίαση της φανταστικής λογοτεχνίας (fantasy) ως λογοτεχνικού είδους. Αναδεικνύοντας τις ανάλογες με το ρεύμα του μαγικού ρεαλισμού στρατηγικές επιλογές του συγκεκριμένου συγγραφέα, ο Ακριτόπουλος υποστηρίζει ότι ο συγγραφέας τις διαχειρίζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε η επιστροφή στις ρίζες να αποτελεί απάντηση στα αινίγματα του σύγχρονου κόσμου.

Επιμέρους θέματα που φανερόνουν τη δυναμική του σύγχρονου εφηβικού μυθιστορήματος επιλέγουν να συζητήσουν ο Γιώργος Παπαντωνάκης, η Αγγελική Γιαννικοπούλου και η Ελίτα Φώκιαλη, η Τασούλα Τσιλιμένη και ο Πέτρος Πανάου. Πιο συγκεκριμένα, ο Γιώργος Παπαντωνάκης, με τη μελέτη του: «Νεανική Λογοτεχνία και δευτεροπρόσωπη αφήγηση», εισέρχεται στα «βαθιά νερά» της αφηγηματολογίας. Η προσέγγισή του εστιάζει στο δεύτερο πρόσωπο αφήγησης, το οποίο έχει παραμεληθεί ως απλή περίπτωση, έχει παρερμηνευτεί ή έχει προσληφθεί με λανθασμένο τρόπο από τον αναγνώστη, συχνά και από το μελετητή. Εξετάζοντας τις ποικίλες εκδοχές και τους υποτύπους της, αντλεί τα παραδείγματά του από την παγκόσμια και την ελληνική νεανική λογοτεχνία, μέσα από τα οποία αναδεικνύει την αφηγηματολογική γειτνίαση της Εφηβικής Λογοτεχνίας με αυτή για ενήλικους αναγνώστες.

Η Αγγελική Γιαννικοπούλου και η Ελίτα Φώκιαλη, με «Το εφηβικό μυθιστόρημα στην ηλεκτρονική εποχή», διερευνούν τις νέες δυνατότητες που διανοίγονται στο εφηβικό μυθιστόρημα, το οποίο απευθύνεται στους σημερινούς εφήβους, στα «παιδιά του διαδικτύου» (net generation). Η σχέση μεταξύ ηλεκτρονικών υπολογιστών και εφηβικού μυθιστορήματος υπάρχει ως θεματική κάποιων λογοτεχνικών κειμένων για μεγάλα παιδιά και νεαρούς ενήλικους: το διαδίκτυο με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και τα «blogs», τα παιχνίδια στον υπολογιστή, οι συνομιλίες και οι ανταλλαγές μηνυμάτων μέσω κινητών τηλεφώνων. Αυτό, όμως, που κυρίως ενδιαφέρει από την άποψη της τεχνικής και της καινοτομίας του εφηβικού μυθιστορήματος είναι η οπτική τροπικότητα, η εικόνα του γραπτού κειμένου. Τα «διαμεσικά» εφηβικά μυθιστορήματα συνιστούν αμφισβήτηση των ορίων, κατάρριψη των στεγανών ανάμεσα στη φαντασία και στην πραγματικότητα, καθώς και διάρρηξη των πλαισίων, όπου η «ει-

κονική» (virtual) καθίσταται «πραγματικότητα» (reality) και αντίστροφα, με συνέπεια οι εξωκειμενικοί αναγνώστες να συνυπάρχουν συχνά ως συμπαίχτες με τους εσωκειμενικούς ήρωες.

Η Τασούλα Τσιλιμένη και ο Πέτρος Πανάου, με την εισήγησή τους: «Η γλώσσα των εφήβων στο σύγχρονο ελληνικό εφηβικό μυθιστόρημα», εξετάζουν τη γλώσσα που χρησιμοποιούν οι λογοτεχνικοί χαρακτήρες στο σύγχρονο ελληνικό εφηβικό μυθιστόρημα. Διερευνώντας τους γλωσσικούς κώδικες επικοινωνίας των νέων, όπως υιοθετούνται από τους συγγραφείς, θέτουν έναν ευρύτερο προβληματισμό γύρω από το κατά πόσο οι γλωσσικές επιλογές αγγίζουν περισσότερο το αναγνωστικό κοινό των εφήβων στους οποίους απευθύνονται. Ερωτήματα σχετικά με τη χρήση της «argot», ως μέσου αμφισβήτησης της εξουσίας των ενηλίκων, ή με το αν αποτελούν γλωσσικά πρότυπα οι ήρωες αυτοί για τους αναγνώστες αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, καθώς η γλώσσα εμπεριέχει αναπόφευκτα δομές εξουσίας.

Οι εισηγήσεις της Σούλας Οικονομίδου, της Μένης Κανατσούλη, του Τριαντάφυλλου Κωτόπουλου και της Ελένης Καρασαββίδου, καθώς και της Σοφίας Γαβριηλίδου περιστρέφονται γύρω από ιδιαίτερα επίμαχα, ιδεολογικά, ζητήματα της εφηβείας και του εφηβικού μυθιστορήματος στη σύγχρονη εποχή. Η Σούλα Οικονομίδου με την εισήγησή της, «Κοριτσίστικα εφηβικά μυθιστορήματα: Η ροζ πλευρά της εφηβείας», ανιχνεύει ζητήματα που αφορούν τις έμφυλες αναπαραστάσεις, σχολιάζοντας μυθιστορήματα που απευθύνονται σε κοριτσίστικο αναγνωστικό κοινό άνω των δώδεκα (12) ετών. Αν και φαίνεται να ασπάζεται την άποψη ότι πρόκειται για μια μάλλον «ελαφρά» και χωρίς ιδιαίτερες αξιώσεις λογοτεχνία, η οποία με μια ιδεολογία συντήρησης και συμβιβασμού υποτιμά μάλλον τους έφηβους αναγνώστες της, εντούτοις επιχειρηματολογεί και προς μια άλλη κατεύθυνση: ότι δεν μπορούμε τόσο εύκολα να απορρίψουμε τα κοριτσίστικα εφηβικά μυθιστορήματα, στο βαθμό που επιτρέπουν στα κορίτσια «να προβάρουν» ρόλους, π.χ. ρόλους μέσα στην οικογένεια ή ρόλους σε μια ερωτική σχέση, και να εξοικειωθούν έτσι με ζητήματα ανθρώπινων σχέσεων και συγκρούσεων.

Η Μένη Κανατσούλη, στη μελέτη της με τίτλο: «Το σώμα ως τόπος ρεαλιστικός και συμβολικός στην Εφηβική Λογοτεχνία», εξετάζει το σώμα και τη σεξουαλικότητα στο πλαίσιο των θεωριών για το φύλο και τη φεμινιστική λογοτεχνική κριτική. Επικεντρώνεται κυρίως στην αμφισβήτηση της άποψης που θέλει το βιολογικό σώμα να είναι αυτό που καθορίζει το φύλο, για να υποστηρίξει ότι το σώμα όχι μόνο δεν καθορίζεται από το βιολογικό φύλο, αλλά είναι μια κατηγορία ανοιχτή σε προσδιορισμούς. Μέσα από αυτή την οπτική, την απασχολούν επιμέρους θέματα σε σχέση με το σώμα στα σύγχρονα εφηβικά μυθιστορήματα: το σώμα υπό διαμόρφωση, σώμα και σεξουαλικότητα, γχρο-

τέσκο-σώμα, σώμα και ρυπαρότητα, σώμα και απαγορευμένο, σώμα και αμαρτία/αρρώστια, όρια του ανθρώπινου σώματος.

Η ταυτότητα του φύλου και η σεξουαλικότητα συνδέονται στενά και με την εισήγηση του Τριαντάφυλλου Κωτόπουλου και της Ελένης Καρασαββίδου, που έχει τίτλο: «Ομοφυλοφιλική ταυτότητα και Εφηβική Λογοτεχνία». Βασική υπόθεση και αφετηρία για τους δύο εισηγητές είναι κατά πόσο η έμφυλη πραγματικότητα στη σύγχρονη Εφηβική Λογοτεχνία χαρακτηρίζεται από την υπονόμηση, ή και την ολική ανατροπή, των διακριτικών χαρακτηριστικών προηγούμενων εποχών για το φύλο. Εξετάζεται η λειτουργία της μυθιστορηματικής εκδοχής για την αυθεντικότητα της «άλλης σεξουαλικότητας», καθώς και οι σαθρές κατασκευές τόσο για τον ομοφυλοφιλικό χαρακτήρα όσο και για το είδος των ηθικολογικών παραινήσεων που συνήθως υιοθετούνται. Στο μυθιστόρημα για εφήβους έχει ξεκινήσει μια επαναδόμηση του κοινωνικού υποκειμένου μέσα από ένα «εναλλακτικό» μυθιστόρημα που συγκροτεί ένα σύστημα αξιών διαφορετικό από αυτό της επίσημης κοινωνίας.

Μία από τις επιζητούμενες μυθιστορηματικές εκδοχές της εφηβείας είναι αυτή της εφηβικής παραβατικότητας, κάτι που αναπτύσσει η Σοφία Γαβριηλίδου στη δική της εισήγηση με τίτλο: «Περιθωριακοί χαρακτήρες στη σύγχρονη ελληνική Εφηβική Λογοτεχνία». Περιθωριακές φιγούρες, εφήβων ή ενηλίκων, κυρίως επειδή η εφηβεία διακρίνεται για την αντίθεσή της προς την κυρίαρχη ιδεολογία, φαίνεται πως υπάρχουν στο εφηβικό μυθιστόρημα. Η τυπολογία των περιθωριακών χαρακτήρων, κεντρικών ή περιφερειακών, στη σύγχρονη ελληνική εφηβική λογοτεχνία εξετάζεται και μέσα από στόχους κοινωνικοποίησης παιδαγωγικής διάστασης, καθώς μάλλον διαφοροποιούνται συγκριτικά προς τους περιθωριακούς τύπους της λογοτεχνίας για ενηλίκους, εφόσον απολαμβάνουν, συχνά με μεροληψία, τη συμπάθεια και την ασυλία της.

Διατρέχοντας το χώρο της σύγχρονης Εφηβικής Λογοτεχνίας, οι μελέτες που συγκεντρώνονται στον τόμο αυτό προβάλλουν τα πρόσωπα και εκθέτουν τα συστατικά εκείνα τα οποία στοιχειοθετούν μια συνεχώς αυξανόμενη λογοτεχνική παραγωγή κυρίως για τους έφηβους αναγνώστες. Προσεγγίζοντας μια Λογοτεχνία που αναγνωρίζεται σε διεθνές επίπεδο ως Εφηβική, ενώ στη χώρα μας συνεχίζει να διεκδικεί μια θέση για την ποιητική της, η προβληματική με την οποία διασταυρώνονται οι συγκεκριμένες μελέτες αναδεικνύει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τις ενδιαφέρουσες πτυχές της Λογοτεχνίας αυτής. Διαφαίνονται έτσι και οι ιδιαίτερες ανάγκες της ως λογοτεχνικής παραγωγής που δεν έχει ακόμη καταξιωθεί στη συνείδηση των αναγνωστών αλλά και από τη δραστηριότητα των συγγραφέων. Διαγράφεται, ωστόσο, και ένα «λογοτεχνικό πεδίο», του οποίου τα «δομικά κενά» επιτάσσουν την ουσιαστικότερη αναγνωστική μας ευαισθητοποίηση και τη συστηματικότερη ερευνητική μας ενεργοποίηση.